

הפקר כשמיטה¹

ראשי הפרקים

- א. הפקר לעניים
- ב. החזרת ממון בטעות הדיינים
- ג. נו"ב: הפקר לכהן הוי הפקר
- ד. עונג יו"ט: מתנה אינה כהפקר
- ה. הפקרת עבד עברי
- ו. הפקר כסילוק הבעלות
- ז. הפקר לגבי בעל הוי הפקר
- ח. הפקר כלפי הגזלן
- ט. הפקר לאדם אחד מנלן?
- י. הפקרת בהמה בשבת
- יא. הפקר בהמה המושכרת
- יב. הפקר במחשבה – סילוק רשות
- יג. סיכום

א. הפקר לעניים

במשנה פאה ו, א שנינו: "בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר ובה"א אינו הבקר עד שיבקר אף לעשירי" כשמיטה". ובירושלמי מבואר בשם רבי יוחנן שהמקור לב"ש להפקר נלמד מהפסוק תעזוב אותם שנאמר במתנות עניים. ולומדים ב"ש שישנה עוד עזיבה שהיא לעניים ולא לעשירים וזהו הפקר.

ריש לקיש מבאר דעת ב"ה שהמקור לדין הפקר נלמד מייתור התורה בפרשת משפטים בדין שמיטה. שנאמר "ובשביעית תשמטנה ונטשתה" והיה מספיק לכתוב תשמטנה ומהמילה ונטשתה לומדים שיש נטישה אחרת שצריכה להיות כשמיטה וזהו הפקר דהיינו שצריך להיות ההפקר גם כלפי העשירים וגם כלפי העניים כהפקרה של השמיטה.

---

¹ מאמר זה מוקדש לעילוי נשמת ידידי נפתלי בן שבת זוסמן ז"ל.

ומפשט הגמי' בב"מ ל נראה שר' יוחנן ור"ל לא חולקים אלא רק הביאו מקורות לדעת ב"ש וב"ה. אך בירושלמי (פאה ו,א) מבואר שנחלקו גם להלכה במקום שאדם הפקיר לישראל ולא הפקיר לגוים. ולדעת ר"י חשוב הפקר ולדעת ר"ל לא חשוב הפקר.

הרמב"ם בפירוש המשנה שם מבאר שמחלוקת ר"ל ור"י בהפקר לישראל ולא לגוים היא בדעת בית שמאי. ומביא שם את דברי ר"י שהיו הפקר. ומדויק מדבריו שלדעת ב"ה לעולם לא חשוב הפקר עד שיפקיר גם לגוים. וכן נראה מדבריו בהלכות נדרים (ב,טו) שפסק שאינו הפקר עד שיפקיר לכל כשמיטה.²

אך בר"ש על המשניות שם ובתוס' גיטין מז,א ובשטמ"ק ב"מ ל ביארו שמחלוקת ר"י ור"ל היא גם בדעת ב"ה ולהלכה אם הפקיר לישראל ולא לעכו"ם חל ההפקר בתנאי שישראל יזכה בו. אך אם גוי יזכה בו אז מתברר שההפקר היה בטעות.

ובשו"ע (חוי"מ רעג) הביא כלשון הרמב"ם שאין הפקר עד שיופקר לכל כשמיטה. ופשט הלשון שצריך להפקיר לכל.

רע"א בגיליון מציין לדברי הירושלמי ותוס' בגיטין הנ"ל שלדעת ר"י הפקר לישראל בלבד חשיב הפקר. ולכאורה יש לעיין בדעת השו"ע שכן אם למד כרמב"ם שכל דברי הירושלמי נאמרו רק בדעת ב"ש אז לבי"ה אין לנו מקור שאפשר להפקיר רק לישראל אלא צריך להיות הפקר לכל כשמיטה? וצ"ע.

ב. החזרת ממון בטעות הדינים

להבנת שיטת ב"ה שהפקר נלמד משמיטה יש לעיין בגדרה של פעולת ההפקרה.

---

² ובנו"ב (קמא אבה"ע ס' נט) הביא שיטת הר"ש שביאר שמחלוקת ר' יוחנן ור"ל היא בשיטת ב"ה. לדעת ר"י אפשר להפקיר רק לישראל ולא לגוים או לבני עיר אחת. אך דייק מלשון הרמב"ם שפוסק שלא מהני כר"ל וז"ל: "אבל וגם מרבינו הגדול הרמב"ם עצמו מוכח שפוסק בזה כר"ל שאם היה פוסק כר"י היה לו להביא שאם הפקיר לבני עיר אחת הוי הפקר אלא ודאי שפסק כר"ל ולא הוצרך לפרש מדסתם הרמב"ם בפ"ב מהל' נדרים וכתב בהלכה י"ד ומה הוא ההפקר שיאמר אדם נכסים אלו הפקר לכל וכן חזר וכתב בהלכה ט"ו המפקיר לעניים אבל לא לעשירים אינו הפקר עד שיופקר לכל כשמיטה כו' הרי שפירש שיפקיר לכל וכן פירש כשמיטה אי"כ ממילא הוא כר"ל אבל אם היה פוסק כר"י היה לו להשמיענו חידוש זה דכשמיטה לאו דוקא וכן לכל לאו דוקא ואפי' הפקיר לבני עיר אחת מהני אלא ודאי בלי ספק דהרמב"ם פוסק כרשב"ל. וכן בחו"מ רעג,ג וה' סתם דבריו כדברי הרמב"ם. וכיון שזכינו לדין דהלכה כרשב"ל אי"כ אפילו הפקיר לישראל ולא לנכרים אינו הפקר". וגם מדבריו נראה שלא היו לפניו דברי הרמב"ם בפ"ה"מ שם מבואר שלמד שדברי ר"י ור"ל הם רק לדעת ב"ש.

דנה מבואר בשו"ע (חו"מ כב) בשנים שקיבלו עליהם דיין לדונם והתברר שהדיין טעה בדין הדין חוזר. ומקורו הטהור מדברי תשו' מימוניות שאע"פ שקיבלו עליהם לדין לגבי טעות לא התכוונו לקבלו. ובט"ז מבאר שלפי הסברא הנ"ל אם קיבל עליו דיין עם הארץ לא יכול לחזור בו אף שטעה בדין משום שידע שמקבל עליו עם הארץ וידון ע"פ טעותו. ובש"ך (ס"ק ט) כתב שכל האפשרות לחזור היא רק לפני שהוציאו ממון אך לאחר שהוציאו ממון נשאר הכסף אצל המוחזק בו אף שמתברר שהדין היה בטעות. וצ"ב למה לא יחזיר הממון אם מתברר שכל הדין היה בטעות.

ובשער משפט (כ ס"ק א) דן בנתבע שאמר אין לי ראייה וחייבוהו הבי"ד והתובע תבע בשמא כגון יתום שהוציא שטר של אביו וכד'. ואחר שהוציאו ממנו את הממון מצא הנתבע ראייה לזכותו. ופוסק שם שאע"פ שמוכיח לנו שלא ידע על הימצאות הראייה לא מחזירים את הדין הואיל וכבר הוציאו את הממון מתחת ידו חשוב שהפקיר את הממון בכך ששילם.

וראייה לכך מביא מדברי הגמ' בכריתות (כד, א) אמר רבי כרוספדאי אמר ר"י שור הנסקל שהוזמו עידיו כל המחזיק בו זכה בו, אמר רבא מסתברא טעמי דר"י כגון דאמרי ליה נרבע שורו אבל אמרו רבע שורו הוא בעצמו מידע ידע דלא רבע וטרח ומייתי עדים ולא מפקר ליה". ומוכח מדברי הגמ' שאע"פ שפסיקת בי"ד שהשור צריך להיסקל היתה בטעות ואחר שהוזמו העדים מתברר למפרע שכלל לא היה אסור בהנאה בכ"ז נשאר הדין שהקודם לזכות זכה בו. והסברא לכך הואיל ובי"ד פסקו דינו להיסקל חשוב השור כהפקר. וא"כ כך גם במקרה שבי"ד פסקו דין מחוסר ראיות מי שחויב בממון הפקירו וממילא גם אחר שנמצאה הראייה זכה בה המוחזק מההפקר.

וראייה נוספת לדבריו מביא השעה"מ מדברי הרא"ש³ ב"ק (פ"ט ס' כא) שיהודי ששלח שליח להחזיר לגוי חוב והגוי שכח מהחוב יכול השליח להחזיר

³ ובחידושי הגרש"ש ב"מ לג דחה ראייה זו וכתב לחלק בין השולח מעות לנכרי שבזה באמת מפקיר המעות משום שלא מחויב בהשבת החוב לגוי לבין החייב ליהודי שרוצה לפרוע את חובתו וכתב "ומה שהקשה שם בספר הנ"ל בכל טעות בדבר משנה וכן אם שלם ע"פ עדים שקרנים אם זוכה ע"י יאוש כמו שור הנסקל שהוזמו עדי, עיין שם בדבריו שהוכיחו כן לדניאל מדברי ר"א ברא"ש סוף פרק הגזול אם שלח חוב לעכו"ם ושכח העכו"ם, עיין בדבריו. ולענ"ד אינו נראה כן דדוקא בעכו"ם שלא איכפת לו אם יופרע החוב או שישכח העכו"ם דאינו מצווה בפריעתו, ורק מצד הכרח הוא פורע לו, ככה"ג אם העכו"ם מתייאש אז אינו מקפיד לגמרי דבין כך ובין כך נחשב אצלו כאבוד. אבל כשפורע לישראל דמצוה קעביד וחשוב לו לתועלת ואינו נחשב בעדו כאבוד לגמרי, בודאי אם יתגלה דפטור חשוב ממונו לגמרי ולא יכול אדם לזכות בו.

בכסף ולא צריך להחזירו למשלח. ומבאר שם שזה כמו דין שור הנסקל שהוזמו עדיו שהבעלים כבר הפקיר את הממון שחשב שיגיע אל הגוי והשליח זוכה מההפקר.

ב. נו"ב: הפקר לכהן הוי הפקר

סימוכין לחידוש הנ"ל שגם אדם שמתכוון לשלם לאדם מסוים חשוב שמפקיר את הממון כלפיו מצאנו בדברי הנו"ב יו"ד קנד.

הנו"ב דן באדם שבא להישאל על הפרשת תרומה אחר שהגיע התרומה ליד כהן ופוסקים שאינו יכול להישאל. ומחדש שם שאדם שתרם תרומה ונשאל עליה מאחר שהגיע ליד כהן אף אם יוכל להישאל על התרומה ויבטל מהפירות שם תרומה אין הכהן צריך להחזיר את הפירות שקיבל. וביאור הדבר שהכהן זכה בפירות לפי שהנותן הפקיר את הפירות כלפיו בכך שנתנם לו כתרומה.

ודברים אלו לכאורה צ"ב, שכן מבואר במשנה שהבאנו בראשית הדברים שלדעת ב"ה אומרים שאין ההפקר חל עד שיפקיר האדם גם לעניים וגם לעשירים שכן הפקר נלמד משמיטה ובשמיטה הפירות מופקרים בין לעניים ובין לעשירים. וא"כ איך יתכן שאדם יוכל להפקיר רק כלפי אדם אחד והרי זה גרוע הרבה מהפקר לעניים?

הנו"ב מקשה בעצמו על חידושו מדברי המשנה הנ"ל וכתב:

"ואף דקיי"ל כב"ה דאינו הפקר עד שיופקר לכל כשמיטה ועיין בח"מ סימן רע"ג סעיף ה' ובסמ"ג ס"ק וי"ו שמבואר שהזוכה בה לא עשה ולא כלום. נלע"ד דהיינו בהפקירו לכל העניים ולא לעשירים שאז שום עני לא יוכל לזכות בה אבל במפקיר זכותו נגד אחד או שנים לנוכח מהני שהם יכולים לזכות בו".

ומתבאר מחילוקו שכל המגבלה של הפקר לעניים שאינו הפקר זה כאשר לא מפקיר כלפי אדם מסוים אלא כלפי קבוצה של אנשים אך אם מפקיר כלפי אדם מסוים כן חשוב הפקר. וכראיה לדבריו מביא ממסכת נדרים (מה) שהמפקיר לפני שנים לדעת רבי יוסי הוי הפקר. והר"ן שם מבאר שבמפקיר

וזה ברור לענ"ד. ובדבר בעין שאין בו פריעת חוב שיהי' ככה"ג אם יצא ע"פ בי"ד שהחפץ של חבירו והוא לא ידע, נראה בודאי דלא שייך יאוש דהרי לא ידע כלל שיש לו חפץ ולא שייך בזה התרצות כלל. וזה מוכח מכל הסוגיא דיבמות לו בסוגיא דקם דינא".

לפני שנים דעתו על אחד מהם שיזכה. ומדייק משם שכאשר דעת המפקר
שאחד יזכה חשוב הפקר.

ד. עונג יו"ט: מתנה אינה כהפקר

בעונג יו"ט סי' צא הביא את חידושם של הנו"ב והשער משפט וחלק עליהם
וכתב וז"ל: "זה אינו נראה כלל דודאי כל שלא הפקיר לכל כשמיטה לא הוי
הפקר ומה שמביא ראיה מהא דאמרינן בנדרים הא דאפקרינהו באנפי תרי
דיכולים הני תרי לזכות בהן משום דאדעתא דידהו הפקיר לאו ראיה היא
כלל דמה שהנהו תרי יכולים לזכות בהם לאו מדין הפקר הוא אלא מדין
מתנה דכיון שאמר באפי תרי שמפקירם אמדינן לדעתו שרצה שהם יזכו בזה
והוציא הדבר בלשון הפקר. ואף אם אינו הפקר מ"מ מתנה הוי דהא גלי דעתו
דניחא לי' שיזכו הן ולהכי אמר בפניהם שמפקיר כדי שיזכו ואיהו אמר לשון
הפקר ומהני לענין שיועיל זכיייתם מדין מתנה. אבל ודאי הפקר לא הוי עד
שיפקיר לכל אדם".

ומבואר שאין אפשרות להפקיר לאדם אחד כשרק הוא יכול לזכות אלא רק
אם מפקיר לכל העולם. וכל מה שמצינו הפקרה במכוון שאחד יזכה הרי זה
מתנה ולא הפקר.⁴

וכן בנחלת צבי לבעל הפ"ת סימן כ הביא החולקים על דברי השער משפט
וכתב בשם ספר בית יהודה שוודאי כאשר לא מפקיר לכול"ע לא חל ההפקר
וכמבואר בב"מ ל,א.

ובאמת צ"ע להבין שיטת הפוסקים שחשוב הפקר היכן מצינו סוג הפקר כזה
הרי לבי"ה לומדים הפקר משמיטה ושם ההפקר הוא לכל העולם. ומנלן
לחדש סוג הפקר שהוא רק לאדם אחד שיכול לזכות בו?

ה. הפקרת עבד עברי

בקידושין טז,א שואלת הגמ' למה צריך האדון הרוצה לשחרר עבדו לכתוב גט
שחרור הרי יכול לומר לעבד בפני שנים שילך ויועיל מטעם הפקר? ומבאר
רבא שמכאן מוכח שע"ע גופו קנוי ולכן לא מהני אם יפקירנו.

---

⁴ וכן באבני"מ כח, מט הביא דברי הנו"ב (אבה"ע קמא נט) שממון שבעליו לא מקפיד
עליו מותר לזכות בו מדין הפקר. ולכן אם מקפיד אפי' על אדם אחד בעולם אז לא
מועיל ההפקר כלל שכן חשוב הפקר לעניים ואינו הפקר. ובאבני מילואים שם חולק
שאיך קשר בין הפקר לבין חוסר הקפדה. שכשאינו מקפיד על הזוכים זה מגדרי מתנה
ולא מתורת הפקר ולכן מועיל מה שלא מקפיד גם אם מקפיד כנגד אדם אחד.

ובתוד"ה לימא הקשו מדוע הגמי' לא נותנת אפשרות שהאדון יפקיר את עבדו העברי ובה לא צריך גט שחרור לדעת שמואל בגיטין לח ומתרצים שלעולם אם האדון יפקיר העבד משתחרר רק הקשתה הגמי' למה לא מספיק שיאמר לו את לשון השטר בע"פ בלי שטר. אך בלשון הפקר וודאי במועיל אף בע"פ.

ובפנ"י שם הקשה על תוס' איך מועיל לשון הפקר בעבד הרי אין זה כהפקר לכל העולם שכן רק העבד יכול לזכות בעצמו. וא"כ לדידן שפוסקים כב"ה לא שייך להפקיר עבד עברי שאין זה הפקר לכל העולם?

וכתב שם :

ויש לתמוה על תמיהתם דהא הפקר גופא קי"ל שאינו הפקר עד שיפקירו לעניים ולעשירים כשמיטה דכתיב ונטשתה דמהתם ילפינן הפקר וא"כ מאי הפקר שייך בעבד עברי שאין שום אדם יכול לזכות בו ואף למוכרו אינו רשאי אף שגופו קנוי, משא"כ בעבד כנעני דאיתקש לשדה אחוזה ויש לו בו קנין גמור למוכרו וליתן במתנה מש"ה שייך ביה נמי הפקר שהרי כל אדם יכול לזכות בו.

והנה מדברי התוס' שסברו שמועיל הפקר בעבד למרות שאי אפשר לזכות בו והעבד זוכה בעצמו נראה להביא ראיה לדברי השער המשפט והנו"ב הנ"ל שכן אפשר להפקיר על דעת שרק אדם מסוים יזכה והוי הפקר. ולכן מבואר שמהני הפקר בעבד עברי למרות שאין מי שיכול לזכות בו.

ואכן המקנה (קידושין שם) דוחה את קושית הפנ"י וטוען " (ש)לא דמי להתם דהתם מיעט ההפקר שלא יזכו בו עשירים משא"כ הכא הפקיר לכל אלא שאין אחרים יכולין לזכות משום שהוא זוכה בעצמו והוי כמו הפקר בעבד כנעני דזוכה בעצמו ואף על גב דאינו יכול למוכרו מ"מ יכול להפקירו ולסלק רשותו ממנו ואם לא מטעם שהוא זוכה בעצמו הי' אחר יכול לזכות בו".

ומבואר מדבריו שאף אם בפועל יכול לזכות רק אדם מסוים הואיל ומצד ההפקר הוא הפקר לכל העולם חשוב הפקר. ולכן גם לב"ה חשוב הפקר כשמיטה שכן מצד המפקיר חשוב כמפקיר לכל העולם.

ו. הפקר כסילוק בעלות

בחידושי ר' שמואל (קידושין שם) רוצה לבאר המחלוקת בין הפנ"י לבין המקנה בחקירה האם גדר הפקר לעניים שאינו הפקר הוא מצד החיסרון

במעשה ההפקר שלא מסלק הבעלים רשותו כלפי העשירים ולכן לא חשוב כלל מעשה הפקר. ולצד זה מהות ההפקר היא סילוק הבעלות מצד הבעלים והגבלת ההפקר רק לעניים היא השארת בעלות בחפץ.

או שהחיסרון בהפקר לעניים הוא מצד שמהות ההפקר היא שיש לכל העולם אפשרות לזכות וכאשר האדם מגביל את היכולת לזכות אין זה דין הפקר.

ולצד הראשון בחקירה מבאר את דעת המקנה שאם אדם מפקיר מצידו לכל העולם אך בפועל רק אדם אחד יכול לזכות כן הוי הפקר שכן הבעלים סילק רשותו לגמרי. ולכן במפקיר עבד חשוב הפקר גמור אף שבפועל רק העבד יכול לזכות בעצמו.

אך לצד השני שבו מהות ההפקר היא יכולת העולם לזכות אז מובנת קושיתו של הפנ"י שבעבד לעולם אין אפשרות לזכות בו וא"כ לא גרע מהפקר לעניים וכנ"ל.

ז. הפקר לגבי בעל הוי הפקר

בגיטין כא מבארת הגמ' דלאביי אין נתינת חצר שבתוכה הגט מועילה לגירושין משום שצריך שתהיה אפשרות לגרש גם בעל כורחה של האשה וכמו בידה שאפשר לגרש גם בע"כ.

ובתוס' (שם ד"ה ואיבעית אימא) הקשו הרי גם בחצר מצינו נתינת גט בע"כ אם נותנו לחצר שהיה לאשה מלפני החתונה. ובזה יכול לגרשה בע"כ ע"י חצרה? ומתרצים התוס' שבחצרה יכולה להפקיר אם לא רוצה לקבל בה הגט וממילא לא דומה לידה.

ולהנ"ל קשה על דברי התוס' הרי מה מועיל ההפקר של האשה הרי הפירות שייכים לבעל וממילא אף אחד לא יוכל להחזיק בקרקע ולקנותה שכן אין קנין חזקה מועיל אם הפירות של הקרקע שייכים לאחר?

באור שמח (מכירה א, ח) הביא דברי הכס"מ בהלכות נדרים פ"כ שכתב בדעת הרמב"ם שמדאוריתא צריך הפקר לפחות בפני אחד כדי שיוכל לזכות אך אם יפקיר בינו לבין עצמו לא הוי הפקר. וכתב שמוכרחים לזה מצד הסברא "דהיכי דאין אדם יכול לזכות תו לא הוי הפקר וזו סברא מתקבלת אל הלב ומוכרחת היא". וא"כ איך מועיל הפקר האשה שדה שפירותיה שייכים לבעל?

וליישב הקושי מדברי התוס' כתב שמאחר ולגבי הבעל מועיל ההפקר שכן הבעל שהפירות שייכים לו יכול לזכות בקנין חזקה גם בגוף הקרקע ממילא

חשוב הפקר. ומוכח גם מדבריו שהפקר לאדם אחד חשוב הפקר. והסברא שמועיל הפקר כזה היא מאחר ומצד הבעלים היתה הסתלקות לא צריך שתהיה לכל העולם רשות לזכות וכנ"ל.

ח. הפקר כלפי הגזלן

בב"ק סו,א מבואר שאין הגזלן זוכה בגזלה בזמן שהגזלן מתייאש משום שבאיסורא אתא לידיה. ובתוס' שם ד"ה כיון כתבו "מכאן משמע שיאוש אין כהפקר גמור דא"כ אפי' בתר דאתא לידיה באיסורא יוכל לקנות מן ההפקר". ובמחנה אפרים (זכיה מהפקר סי' ז) תמה על דברי התוס' איך הוכיחו שיאוש לא חשוב הפקר מכך שלא מועיל לממון שביד הגזלן הרי מבואר בב"ק סט בסוגיא צדנועים שאין אפשרות להפקיר מה שאינו ברשותו כמו שלא יכול להקדיש מה שאינו ברשותו. וא"כ גם אם ייאוש הוא כהפקר כאשר הממון ברשות הגזלן לא יועיל כהפקר שכן אינו ברשות הבעלים אלא ברשות הגזלן?

ובספר דבר אליעזר⁵ (להגרא"י ולדינברג סי' טו אות ג) רצה לישב קושיית המחנה אפרים ע"פ חידושו של בעל קצוה"ח (לו, ג) שאף שאי אפשר להקנות חפץ שלא ברשותו של אדם אם מקנה אותו למי שהחפץ כן נמצא ברשותו יכול להקנות. ובה ביאר שם הקצות מה שמצינו בב"ב מג שבני העיר שנגנב ס"ת שלהם מסתלקים שנים מזכותם בס"ת ומעידים על הגזלן. וקשה איך יכולים להיסתלק והרי לא יכולים להקנות ולהפקיר דבר שלא ברשותם? ומיישב קצוה"ח שלגזלן עצמו יכולים להקנות וסילוק בני העיר הוא בהקנאה לגזלן שזוכה. וממילא מיושבת הקושיא של המחנה אפרים שאם ייאוש היה כהפקר אז הגזלן עצמו היה יכול לזכות שכן אפשר להקנות לו ומכך שלא קונה מוכח שאין הייאוש כהפקר.

---

5 הדבר אליעזר מביא את החקירה הנ"ל האם הפקר הוא רק סילוק הבעלות מצד המפקיר או שהוא גם נתינת זכיה לכל העולם. ורצה לתלות החקירה במחלוקת רש"י ותוס' בב"מ יב האם הפקר חשוב כדעת אחרת מקנה או לא (וכן כתב הדברי יציב חו"מ סב וכן נקטו עוד אחרונים). אך נתה"מ רע"ג, הוכיח מרש"י בגיטין לט שגם הפקר מדעת האדם לא חשוב דעת אחרת מקנה. ורק לענין חצר נקט רש"י שדעת המפקיר עושה את החצר למשתמר. וא"כ לדעתו לית מ"ד שהפקר חשוב ממש דעת אחרת מקנה. ובה מישב בגידולי שמואל (ב"מ יא) שתירה בדברי הרא"ש שבב"מ כתב כרש"י שהפקר חשוב דעת אחרת מקנה וב"ב עו פסק שהפקר לא חשוב דעת אחרת מקנה? ולנתיבות מיושב שרק לענין שמירת החצר מועילה דעת המפקיר אך לא להחשב כדעת אחרת מקנה ודוק.

אך הדבר אליעזר דוחה את תירוצו שכן לא שייך שיפקיר רק כלפי הגזלן הרי צריך להיות הפקר כשמיטה שהוא לעניים ולעשירים ובציור של גזלן ההפקר הוא רק כלפיו שרק הוא יכול לזכות וזה אינו הפקר.

אך לפי דברי האחרונים הנ"ל באמת שייך הפקר כזה שרק הגזלן יוכל לזכות בו שכן הבעלים מסתלק מהחפץ כלפי כל העולם ורק הגזלן יכול בפועל לזכות.⁶ ומכך שהגזלן לא זוכה מוכח שייאוש אינו כהפקר גמור ומובנים היטב דברי התוס'.

---

⁶ ובשער משפט (רעה, א) נסתפק אם גר שמת והיה לו ממון בשותפות האם השותף זוכה מיד בכל חלק הגר או שצריך לעשות קנין ועד שיעשה מעשה קנין יכול כל אדם לזכות בחלק הגר. ועיי"ש מראיתו מבי"ק מט שהזכיה של השותף היא מעצם הסתלקות הגר מחלקו. ובחידושי ר' דוד פוברסקי (בי"מ כו) הביא את קושית הקצות איך אפשר להסתלק מהסיי"ת אם הוא ברשות הגזלן הרי לא יכול להקנות דבר שאינו ברשותו? ורצה לבאר ע"פ דברי השער המשפט שכאשר בני העיר מסתלקים מבעלותם בספר תורה מיד זוכים בזה שאר בני העיר ששותפים בספר. וזכיה זו הואיל ונעשית ממילא יכולה לחול גם בממון שאינו ברשותו של אדם.

אך לדידי קצ"ע שהשער המשפט הסתפק רק בדין גר שמת ובה חידש שאפשר שהשותף זכה ממילא. אך במקום שיש שותף שמפקיר מנין לנו שבאמת יזכה השותף ללא מעשה קנין?

ובשו"ת דברי יציב חו"מ ס אות ט הקשה איך מהני הפקר של שותף לחלקו הרי לא דומה לשמיטה שכן רק אינו לעניים ולעשירים? וביאר ע"פ דברי הנו"ב הנ"ל שמועיל הפקר כלפי אדם אחד וכך גם בהפקר של שותף מועיל למרות שרק השותף זוכה בו ממילא. וגם קושיתו היא רק אם דברי השער המשפט נאמרו גם בהפקר מדעת ולכאורה בדבריו מדויק שנסתפק רק בגר שמת שבזה אין באמת צד של נתינת זכות לכל העולם לזכות ולא נלמד כלל משמיטה ולכך לא קשה שאינו הפקר לעניים ולעשירים.

ומצאתי שהג"ר שלמה זלמו אולמן (במאמר שנדפס באורייתא יז עמ' רכח) חילק כנ"ל שכל דברי השער המשפט אמורים רק בגר שמת ולא בהפקר מדעת. ומביא ראיה נפלאה מכריתות כד (הסוגיא שממנה הוכיח השער משפט ב' כ שיש הפקר גם כשלא מתכוין שהעולם יזכה בו) שם מבואר שאדם שנאמר לו ששורו נרבע והוזמו עדיו הקודם לזכות זכה בו לפי שהבעלים הפקירו מאחר שנאסר בהנאה. ובתוס' (ד"ה ואמרו לו) הקשו על רבינו אפרים שסובר ששור שנרבע מותר בהנאה אלא שצריך לדון במיתה למה הבעלים מפקירו הרי יכול להינות מבשרו ועורו? ומתרצים התוס' שבאור הגמ' שכל הקודם לזכות בשור יזכה הכוונה בחלק השבח שיש בשור חי ממה שהבעלים היה זכאי למכור את השור אחר הריגתו. ומכאן מוכיח הרב אולמן שבמקום שאדם מפקיר חלק אף אם נשאר בעלים בחלק לא זוכה שוב בכל הממון בממילא וכל הקודם יכול לזכות. וא"כ כך הדין גם לגבי שותף שלא יזכה כאשר שותפו מפקיר. וע"כ שהשער המשפט דיבר רק על גר שמת ולא על שותף שמפקיר חלקו. אך כתב שם שלא ידע חילוק בין גר שמת לישראל שמפקיר? ולכאורה להנ"ל אפשר שגר שמת לא נלמד מהפקר דשמיטה ולכן בסילוק בעלות הגר מיד זוכה השותף אך בהפקר מדעת שנלמד משמיטה צריך שתהיה אפשרות זכיה לעולם ולכן אין השותף זוכה בממילא ועצ"ע.

ומה שמבואר בסוגיא דצנועים שאין אפשרות לבעלים להפקיר אחר שלקטו העניים את הפירות מבארים התוסי' (סט, א ד"ה כל שלקטו) שאין הפקר כזה פוטר ממעשר שכן לא חשוב עזוב לכל. וא"כ אף שהעניים שלקטו שלא כדין לא יעברו על איסור גזל בכ"ז יאכלו טבל אם לא יעשרו את הפירות. עיי"ש.⁷

ט. הפקר לאדם אחד מנלן?

ויש לעיין בעקבות מה שנתבאר לעיל, מנין לנו ללמוד שיש גדר כזה של הפקר שאינו מאפשר זכיה לכל העולם? והרי מצריכים שיהיה הפקר לכל כשמיטה שמופקר לכולם ולכולם ישנה אפשרות לזכות בפירות ההפקר?

ולישב כל הנ"ל ומה שהקשנו בתחילת דברינו נבאר בתחילה מהי צורת ההפקר הנלמדת מהשמיטה.

הרמב"ם (שמו"י ד, כד) כתב "מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר ואכלו אביוני עמך".

ומדויק מלשונו שבפירות שביעית יד הכל שוין בה וגם נכרים יכולים לקטוף פירות שביעית שכן הם מופקרים.

מאידך פסק הרמב"ם (שם הלכה ל) בעקבות דברי התוספתא שביעית פ"ד וז"ל "עייירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבזו פירות שביעית". וא"כ נראה שאין לנכרים זכות ללקט פירות שביעית ובי"ד מעמידים שומרים שימנעו נכרים מלקטוף פירות שביעית.

ובחידושי הגר"ד פוברסקי (שם) רצה לבאר מה שמבואר בשטמ"ק (בי"מ כו) שאם מצא אבידה שאבדה משלושה בני אדם יש לחוש שאחד מהם מחל לגבי חבריו לאחר שנודע לו שאבד ממנו. וק' איך מוחל אחר שאבדה לו האבידה והרי אי אפשר להפקיר דבר שאינו ברשותו? ורצה לישב ע"פ השער המשפט ששותפים זוכים בממילא כאשר שותף אחד מסתלק אז יכולים לזכות גם בדבר שלא ברשותם. וא"כ מוכח שדינו של השער המשפט הוא גם בשותף שהפקיר ולא רק בנכסי הגר? אך בשיעורי ר' שמואל שם ביאר שאפשר שהשטמ"ק סובר שאבידה חשיבה דבר שברשותו ולכן גם אפשר להפקיר אותה. ולעולם אפשר שבהפקר מדעת לא נאמרו דברי השער המשפט וכנ"ל.

⁷ אך ברשב"א סט, ב (ד"ה כל שלקטו) הביא דברי הראב"ד שלא חשוב כלל הפקר משום שהפקר צריך להיות כשמיטה שעזוב לעניים ולעשירים. ובמקום שמפקיר רק כלפי הנגזל לא דומה להפקר כשמיטה. ונראה מדבריו שסובר כדעת הפוסקים הנ"ל שלא ישיך הפקר כסילוק אלא רק כנתינת זכות קנים לכל העולם.

וליישב הנ"ל הנה מבואר בספרא בהר "לכם לאכלה ולא לאחרים". ומבואר שלא ניתנה שביעית לאכילת עכו"ם. וקשה מפשט לשון הירושלמי (שביעית ו,א) שבתחילת דברינו שמצות הפקר שביעית היא לכל וגם לנכרי? ובחזו"א (שביעית יד,ד) כתב לישב הדברים וז"ל "וי"ל דמצד הבעלים הוי הפקר גם לנכרים אבל מצד אביוני עמך אסור לנכרים וכמו עשיר שלקח פאה הוי גזל עניים". ובאור דבריו שדין הפקר שביעית מצד סילוק הבעלות הוא כלפי כוה"ע כולל נכרים אך מצד זכות הזכיה בפירות אין זכות לגוי לקחתם מאחר שאמרה תורה לכם לאכלה ולא לאחרים.

ובזה מישב הגר"ח"ק בדרך אמונה (שביעית ד,כד בביה"ל) הסתירה הנ"ל בדברי הרמב"ם שמצד ההפקר בשמיטה צריך להפקיר לכל. רק שלנכרי אין היתר זכיה בפירות ולכן מעמידים שומרים בערי הספר למנוע מנכרים לבזוז פירות שביעית.⁸

ע"פ הביאור הנ"ל בגדר הפקר הפירות בשמיטה אפשר לישב נפלא קושי נוסף בדברי הרמב"ם. הנה פסק הרמב"ם (שמיטה ד,יב) שאתרוג שנכנס משישית לשביעית הרי הוא קדוש בקדושת שביעית שהולכים בתר לקיטה אך יש לעשרו אותו כפירות שישית. ובאר הכס"מ שהואיל ובגמ' בר"ה טו יש מחלוקת האם ללכת באתרוג בתר לקיטה או בתר חנטה פסק הרמב"ם מספק להחמיר בשניהם.

והקשו האחרונים איך אפשר לחייב האתרוג במעשרות הרי אם מחמירים ודנים אותו כפירות שביעית אז חייב הבעלים להפקירו וא"כ נפטר ממעשר מדי הפקר?

---

⁸ ובדרך אמונה (בביה"ל הלכה ל) כתב לישב מה שהתירו להאכיל פירות שביעית לשכיר ולקיטו ולאכסניה משום שחשוב כבן ביתו שבה התיר התורת כהנים להאכיל לתושבך מן הנכרי. אך מצאתי (שמרן הרב זצ"ל בקונטרס אחרון סימן כ' ובחזו"א סימן יג אות כו שכתבו שאיסור להאכיל לנכרים הוא רק איסור דרבנן ולצורך אכסניא לא אסרו חכמים. וא"כ אפשר בזה גם ליישב הקושי הנ"ל שמעמידים שומרים מפני העכו"ם שלא יבזו פירות אע"פ שמדאורי' מופקר לכל. מאחר ומדרבנן אסרו להאכיל הפירות לנכרים תיקנו שיעמידו שומרים. וא"כ צ"ע למה נצרך הדרך אמונה לתירוץ שהאכסניה חשובים כבני ביתו. ומרן הרב זצ"ל (שם) מביא את התירוץ לחלק שאכסניא חשוב כבני ביתו ולכן התו"כ מתיר לתת להם שביעית ודוחה הדבר "שלא מסתבר כלל" להחשיב את האכסניא ואת השכירים כב"ב ובה ישתנה דינם לגבי קדושת שביעית. ולכך מבאר שהתו"כ היה צריך להתיר להאכיל פירות לאכסניא משום שהיה הו"א לאסור מדין תורה משום שחשוב סחורה ולכך לומדים משכיר שאין בזה איסור סחורה וכן ביאר המלבי"ם בתורה והמצוה.

ובחזו"א שביעית ז, יד כתב "ומיהו בששית הנכנס לשביעית אע"ג דאנו מחמירין כרבותנו דנוהג בו שביעית מ"מ חייב במעשר לדעת הר"מ, ולא פטרינן משום הפקר כיון שאין ההפקר אלא משום חומרא, ודיינינן ל"י כספק, ואע"ג שאין הוא רשאי לעכב על מי שבא לזכות דהוי ספק איסורא מ"מ אין אחר רשאי לזכות מספק וצ"ע".

ובמעדני ארץ סי' ה תמה הגרש"ז על דברי החזו"א איך שייך לחייב להפקיר במציאות שאף אחד לא יוכל לזכות בה. הרי כל אחד שירצה לזכות עובר על ספק איסור גזל ושוב לא חשוב כלל הפקר. ועוד מדוע יחשב גזל אם הבעלים מחויבים להפקיר מספק?

וליישב דברי הרמב"ם והחזו"א נראה שלעולם יש שם הפקר בשמיטה גם אם לכל העולם יש איסור לזכות מספק הואיל והבעלים סילק את רשותו מהפירות מספק חשוב הפקר. ומתחדש בדין אתרוג שהגדרת פעולת ההפקר גם בשמיטה אינה האפשרות של העולם לזכות אלא רק סילוק הרשות מצד הבעלים וזה חשוב הפקר כשמיטה. וכפי שנתבאר לעיל בגדר ההפקר לנכרים אף שלא מתירים להם לזכות בפירות.

ומה שממעטים הפקר לעניים זה מצד שהבעלים לא מפקיר הפקר גמור אלא מחליט מדעתו מי יוכל לזכות בפירות ובזה באמת לא חשוב הפקר. ולעולם אפשר שביחס לקטנים שיבואו לאכול הפירות לא יוכל הבעלים לסלקם שכן יש לו איסור לשמור פירותיו ולגבם חשובים הפירות כהפקר.

ואולי ניתן להביא הסבר מדוע הבינו הפוסקים את גדר ההפקר בשמיטה כסילוק רשות ולא כאפשרות זכיה לאחרים. שכן כפי שהבאנו בתחילת דברינו המקור ללימוד בית הלל שהפקר דומה לשמיטה נלמד מהייתור של המילה "ונטשתה". ולומדים ב"ה שיש נטישה אחרת שהיא כזו וזהו הפקר.

ומצינו בב"מ לח, ב "היורד לנכסי נטושים - מוציאין אותו מידו. ואלו הן: נכסי נטושים: הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין, הלכו להם למדינת הים ולא שמעו בהם שמת". ומבואר שהגמ' קוראת בלשון נטושים לממון שבעליו הסתלקו ממנו אף שלא נותנים ליורשים לרדת לנכסים שלא ידוע שהבעלים מתו. וא"כ מבואר שמשמעות המילה נטישה היא סילוק הבעלים אף אם אין מי שיכול לזכות בהם. ולפ"ז ארווח לן שגם הפקר שנלמד מהמילה ונטשתה עיקר הגדרתו בסילוק הבעלים מהממון אף במקום שאין אפשרות לאחרים לזכות בו.

ולפי דברינו אלו המפקיר לישראל ולא לעכו"ם לא דומה להפקר כשמיטה משום שבשמיטה ההפקר הוא לכל העולם אלא שהתורה (או רבן – לדעת החזו"א) אסרה על הנכרים לקחת הפירות. ולכך מובנים היטב דברי הרמב"ם בפירוש המשנה (שביעית ו,א) המובאים בראשית דברינו שכל דברי רבי יוחנן בירושלמי שהפקר לישראל חשוב הפקר זה רק בדעת בית שמאי שלא צריך הפקר כשמיטה. אך בדעת ב"ה לעולם צריך להיות הפקר לכל וכנ"ל.

י. הפקרת בהמה בשבת

ע"פ ההבנה שנתבארה לעיל שגדר ההפקר כשמיטה אינו יכולת זכיה לכל העולם אלא רק סילוק הבעלות של הבעלים נבאר קושי נוסף.

באו"ח רמו, ג פוסק השו"ע שאדם שהשכיר בהמתו לגוי והגוי לא החזירה לו לפני שבת יפקרינה בינו לבין עצמו קודם השבת או שיקנה אותה לגוי בכדי שלא יעבור היהודי על איסור שביתת בהמתו בזה שהגוי עובד בבהמתו בשבת. והרמ"א מוסיף בשם הטור "ואם רוצה, יכול להפקירה לפני ג' בני אדם כדין שאר הפקר, ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת".

המג"א שם אות יא ביאר בשם הלבוש שמדברי הטור נראה שגם בשבת לא יכול אחר לזכות בבהמה ובכל זאת מועיל ההפקר שהפקיר בשביל שלא יעבור על איסור שביתת בהמתו. וא"כ מצאנו הפקר שאין אפשרות לזכות בו ובכל זאת חל ההפקר. וקשה במה חשוב הפקר אם אין מי שיכול לזכות בו?⁹

ובבכורות ג, ב מעשה ברב מרי בר רחל שהיה מקנה את אוזני בהמותיו לגוי בכדי שלא יוולד לו בכור שקדוש בקדושת בכורה. ולבסוף נענש רב מרי ומתו כל בהמותיו משום שהיה לו לחוש לתקלה שלא ידעו אנשים שהקנה אותם קנין גמור.

ובטו"א ר"ה יג הקשה מדוע רב מרי בר רחל לא הפקיר בהמתו וע"י כך היה נפטרת מבכורה הרי ממעטים בבכורות ב שרק בהמת ישראל חיבת בבכורה? ותירץ שמכאן מוכח שבהמת הפקר חיבת בבכורה.

⁹ אחרונים רבים נתקשו בדברי המג"א איך מהני הפקר אם כלל אין אפשרות לזכות בו. ובערוה"ש כתב שדברים תמוהים הם ולכן ביאר שם שמפקיר הבהמה הפקר לזמן אלא שבשבת אי אפשר לזכות בה משום שהיא שרשות הגוי.

החת"ס יו"ד שטז מבאר שודאי בהמת הפקר פטורה מבכורה שכן מפורש בתוספתא בכורות פ"ב. ומה שרב מרי לא הפקיר בהמותיו בכדי לפוטרם מבכורה משום שהבהמות היו נשארות ברשותו ואף אחד לא היה יכול לזכות בעוברים ולכן לא חשוב הפקר. ומבאר שם שאע"פ שלענין הפקר בשבת מצאנו במג"א שמפקיר בהמה שביד הגוי אף שאי אפשר לאחר לזכות בה שם הדין שונה מאחר והבהמה ברשות הגוי חל ההפקר גם באופן שאין אפשרות לזכות בו. אך בממון שברשותו באמת לא מועיל ההפקר אם אין אדם אחר יכול לזכות בו.

ודבריו צריכים באור מה הסברא לחלק היכן החפץ נמצא אם אין אחר יכול לזכות בו והרי לא חשוב הפקר דלא דומה לשמיטה?

אך לפי סברת הגרש"ר הנ"ל שלעולם הפקר יכול להיות רק מצד סילוק הרשות של הבעלים ולא מצד יכולת הזכיה של העולם אפשר להבין דברי החת"ס. שכן בנדירים מב,ב מבואר שהנודר הנאה מחבירו אסור לו לקטוף מפירות שדהו בשביעית. והגמ' מקשה למה נאסר הרי "ארעא נמי אפקרה". ומבואר שהפקר השביעית אינו רק בפירות הארץ אלא גם הקרקע מופקרת לצורך קטיפת הפירות.

וא"כ ע"פ הנ"ל במקום שבו החפץ יוצא מרשותו של הבעלים באמת דומה לשמיטה ובזה חשוב סילוק הבעלות כהפקר אף אם אין אפשרות לזכות בהפקר בפועל. ורק אם מפקיר חפץ שברשותו צריך שתהיה למשהו בעולם אפשרות לזכות בו.

וא"כ מובנים דברי המג"א דמאחר שהבהמה נמצאת ביד הגוי כן רואים את ההפקרה כסילוק הבעלים למרות שאין מי שיכול לזכות בה בפועל.

שוב ראיתי שהדברים מבוארים בחת"ס (שם בתשו' שיז) שהקשה מדוע לא מצאנו תקנה להפקיר בהמה מבכרת כמו שמצאנו דין ביטול חמץ שמועיל בתורת הפקר? ותירץ ז"ל:

דע כי אינו דומה הפקר דחמץ להפקר דעלמא דאין הפקר אלא דומי דשמיטה והיינו שיוציא הבהמה מביתו או יפתח דלתי הדיר ויאמר כל הרוצה ליטול יבוא ויטול ויהי הפקר גמור ממש שיכול לשלוט בו ידי כל אדם ויעיי' ברייתא דמייתי רמב"ן פ' בהר כשהגיע שעת הביעור הי' מחויבים להוציא מבתיהם ולהניח ברחוב העיר יע"ש היטב ובהפקר כזה לא שייך הערמה אלא משאחז"ל בנדירים

בהמפקיר כרמו ומחר השכים ובצרו יע"ש אבל חמץ אין צריך הפקר
 כזה כיון דאסור בהנאה ואינו ברשותו ורחמנא עשאו כאלו ברשותו
 וכלפי זה הקיל קרא ואמר לא יראה לך פי' לא יהיה נראה בעיניך
 כאלו הוא שלך והאי יראה דקרא דרשו כמו לבי ראה וכמו נראה לי
 לא יהיה נראה בעיניך שהוא שלך וסגי אפי' הוא בתוך ביתו רק
 שבלבו מבטלו באמת שאינו שלו ואלו יבוא אחד מן השוק לזכות בו
 לא ימחה בידו כל זה במחשבת לבו באמת וזה סגי מן התורה ובזה
 שייך ערמה כי מי ירד במעמקי לבו על כן אסרו חכמים אפי' במפקיר
 ממש.

ולפי דברי החת"ס אפשר להבין יותר את פסיקת החזו"א הנ"ל, שמועיל
 הפקר של האתרוג בשנת השמיטה למרות שמחמת הספק אסור לכולם לזכות
 בו. שכן הבעלים לא משמר שדהו מחמת שמחוייב מספק לאפשר לכולם לזכות
 ממילא חשוב שהפירות יצאו מרשותו. ובזה חשוב הפקר כשמיטה אף
 שלמעשה אסור לכל העולם לזכות בפירות מספק אסור גזל. והבעלים עצמו
 יכול לשוב ולזכות בפירות כשיקטוף אותם ובזה מתחייב במעשרות וכנ"ל.

יא. הפקר בהמה המושכרת

בקצוה"ח (רנח,א) ביאר בשם הרשב"א (בגיטין עב ובתשו"י) שאין אדם יכול
 להפקיר שדה אם משייר לעצמו את הזכות בפירות משום שלא חשוב הפקר
 כשמיטה.¹⁰ ושוב הביא פסק השו"ע (או"ח רמו ג) שאם לא החזיר הגוי את
 הבהמה חייב הישראל להפקירה כדי שלא יעבור על שביתת בהמתו. ומקשה
 מה יעשה הישראל שהשכיר בהמתו לשבוע לגוי הרי אינו יכול להפקיר
 הבהמה שכן הפירות שיכים לגוי וזה כמפקיר הגוף ללא הפירות ולא דומה
 לשמיטה!¹¹ וכתב לתרץ וז"ל: "ואפשר לחלק דהיכא דשייר פירי לעצמו הוא

¹⁰ שיטת הרשב"א מובנת לשני הצדדים בחקירה מהו הפקר. שכן בזמן שהבעלים משייר
 לעצמו הפירות לא חשוב הפקר כשמיטה לא מצד הסתלקות הבעלים שכן לא הסתלק
 מזכות הפירות שבבעלותו ולא מצד היתר הזכיה לעולם שכן לא מאפשר להם לזכות
 בפירות מעכשיו.

¹¹ בשו"ת רע"א סי' קמה מביא כסברת קצוה"ח שלא שייך להפקיר רק הגוף ולא הפירות
 משום שלא דומה להפקר כשמיטה. וכתב להקשות "לעני"ד קשה להמציא דבר חדש
 כזה, דבפשוטו מסתבר בודאי כל מה שיכול למכור וליתן יכול להפקיר, אלא דמה
 שמפקיר בעי שיהיו כל אדם שוים בו, וקטן וגדול שם הוא, דבלא"ה לא הוי הפקר,
 אבל שיהא צריך להפקיר בסילוק זכותו יותר ממה דסגי במכירה ובמתנה מנין לנו,
 וכבר מצינו הפקר כזה בנותן נכסיו לגר מהיום ולאח"י ומת הגר בחיי נותן, דודאי כל
 מה שהי' לגר נעשה הפקר במיתתו, והזוכה בנכסים ההמה זוכה בגופן מהיום

דלא מצי מפקירו, אבל השכירו מתחלה יוכל להפקירו בימי משך השכירות כיון דאין השכירות לעצמו אלא לשואל או לשוכר ואכתי צ"ע בזה. אמנם בטור או"ח שם בסימן רמ"ו כתב בשם הסמ"ק (סי' רפ"ב) להשכיר בהבלעה ולהפקיר, ובשם הרב פרץ (בהגהות סמ"ק שם אות א') להפקיר ליום השבת ע"ש. והא בשכירות הפירות לעכו"ם, וע"ש ב"י שכתב דביום השבת שום אדם לא יזכה כיון דרשות עכו"ם עלה או בשאלה או בשכירות ע"ש, ומוכח מזה דשאלה או שכירות יכול להפקיר".

ולפי הנ"ל בדברי החת"ס החילוק של הקצות ברור מאליו שכן במקום שאין הבהמה ברשותו של ישראל יכול להפקיר את הגוף שכן מסתלק לגמרי מהחפץ וחשוב הפקר כשמיטה. אך בזמן שהבהמה נשאת ברשותו לא הסתלק לגמרי מהחפץ ובה לא חשוב הפקר וכדברי החת"ס הנ"ל.

יב. הפקר במחשבה – סילוק הרשות

ות"ל מצאתי בכתבים דברים ששמעתי ממו"ר הגר"מ דימנטמן שליט"א שיכולים להוות סמך למה שנתחדש לעיל.

התוס' בפסחים (ד, ב ד"ה בדאוריתא) ביארו שביטול חמץ הוא מדין הפקר. הר"ן בתחילת פסחים הקשה על שיטת התוס' שאי אפשר לבאר שביטול מדין הפקר שכן מבואר בגמ' בדף ז' ובמשנה בדף מט שאפשר לבטל חמץ בליבו ואם ביטול מדין הפקר איך מהני בליבו והרי דברים שבלב לא הוי דברים? והר"ן עונה שמה שמועיל ביטול בלב הוא מאחר שהכתוב עשאו לחמץ כאינו ברשותו של האדם ולזה מספיק ביטול בלב.

ובפמ"ג (א"א תלא ס"ק ב) מבאר דברי הר"ן שבכך שהחמץ הולך להיות אסור בהנאה מועיל ההפקר גם בלב דלא חשוב ממון גמור. ומחדש שאם אדם אסר עליו הממון בהנאה ובליבו הפקירו לא יכול להוציא מאחר שיזכה בממון דמאחר שאסור לו להנות מועיל הפקר גם בלב.

ויש להבין מה מועיל זה שהממון נאסר לענין שתועיל מחשבה לבד כהפקר?

ופירותיהם לאח"מ הנותן, ובחיי הנותן הקרקעות הפקר, ומשועבדים להנותן לפירות, ודוחק לחלק בין הפקר דממילא לבין הפקר במעשה הפקר".

ולפי מה שנתבאר ע"פ דברי החת"ס הכל מודים שבציור שצייר רע"א, שהגר מת והפירות שייכים לאדם אחר גוף החפץ מופקר שכן הגר נסתלק מכל בעלותו וחשוב הפקר כשמיטה (או יש חילוק בין הפקר מדעת שנלמד משיטה לבין הפקר דממילא בגר שמת) אך במקום שישיר לעצמו הפירות לא חשוב סילוק לגמרי ולא מועיל ההפקר. וכנ"ל.

והביא מו"ר את דברי הגרש"ר בפסחים ב,א שהקשה מדוע הגמ' בפסחים ו,ב מביאה ראיה שלא צריך לבער פירורים מדין סופי תאנים שחשובים הפקר? והרי יתכן שביעור חמץ מצריך הפקר בפה כדי להוציא מרשותו שהרי דברים שבלב אינם דברים ומה הדמיון בין חמץ לסופי תאנים?

וכתב שם וז"ל: "ונראה דחלוק דין הפקר משאר קניינים, דבכל הקניינים האדם הוא העושה את חלות ההקנאה, משא"כ בהפקר דאינו יכול להפקיע את קניינו, אלא דילפינן מקרא דוהשביעית תשמטנה ונטשתה דיש לך נטישה אחרת כמותה, דכל שהוא מפקיר את נכסיו אמרה התורה דיהיו נכסיו הפקר, [וצריך לזה דיבור ודברים שבלב אינם כלום, וכמוש"נ לעיל]. ונמצא דחלות ההפקר הוי מידי דממילא דע"י הנטישה דידיה שאומר שיהיו הפקר חייל ההפקר".

וע"פ מה שמחלק שבהפקר החלות חלה ממילא מבאר שם שבמקום שכל העולם לא משמר את החפץ חשוב כאינו ברשותו ובוזה יועיל אף הפקר בלב שכן ברור שלא משמרו. וזה מה שמבאר בדין סופי תאנים שכאשר הדבר אינו משתמר חשוב כיצא מרשותו והתורה מחילה את חלות ההפקר לכל העולם. עוד מבאר שיטת הר"ן פסחים ז שלא מועיל למנות שליח להפקיר. וקשה במה שונה הפקר מכל הקניינים שמועיל מינוי שליחות לעשות את הקניין?

אך לפי הנ"ל מתבאר שאת ההפקר לא האדם פועל אלא התורה מפקירה הממון בכך דהבעלים נוטשים את הממון ולזה צריך דוקא פעולת הבעלים ולא מועילה פעולת השליח. עיי"ש בדבריו.¹²

וביאר מו"ר שליט"א דבריו שבהפקר אין נתינת זכות לעולם כמו בקניינים אלא רק סילוק הבעלות של המ"ק וזה הגדר של "עזיבה ונטישה". ובוזה מובן מדוע בחמץ שהולך להיות אסור בהנאה ואין אנשים משמרים אותו חשוב הפקר אף במחשבה שכן הבעלים מסתלקים. ובוזה מתבאר יותר הנ"ל בדברי

¹² ושם סיים הדברים בקושיא למה לא מועיל ביטול אחר שש שעות וז"ל: "ועדיין קשה לפי"ז, דא"כ אמאי לא מהני ביטול לאחר שש, דכיון דהוי חלות דין דממילא מה איכפת לן במה דאינו ברשותו, דלכאורה בסופי תאנים גם אם אינם ברשותו יהיו נעשים הפקר כיון דא"צ לעשיה דידיה". ולולי שנשאר בצ"ע היה אפשר לבאר שהואיל וחמץ אחר שש שעות אע"פ שאינו ברשותו של אדם בכ"ז עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו וא"כ חשוב כל הזמן ברשות הבעלים. ובדבר שברשותו של האדם ביאר החת"ס שלא מועיל סילוק הבעלות. ולכך לא מועיל ביטול אף אם חלות ההפקר חלה ממילא ועדיין צ"ע.

החת"ס שבחפץ שאינו ברשות הבעלים בפועל נעשה סילוק הבעלות אף כשאין לאחרים יכולת לזכות וכמו בדין חמץ.

יג. סיכום

במאמר זה הצגנו שיטת הפוסקים ובהם הנו"ב, שער משפט והמקנה שיש אפשרות להפקיר חפץ אף שבפועל רק אדם אחד יכול לזכות בו.

האחרונים הקשו על פסק זה מכך שלב"ה לומדים את כל דין הפקר ממון משמיטה. ושמיטה מותרת בזכיה לכל ואיך יחשב הפקר מה שאי אפשר לכל העולם לזכות בו?

ביסוד דברינו הבאנו את חקירת הגרש"ר האם הפקר הוא סילוק בעלות המ"ק או שהוא בעיקור נתינת זכות לעולם לזכות בחפץ.

וע"פ הבאור שעיקור של ההפקר היא הסתלקות המ"ק אפשר לבאר את קושיית האחרונים הנ"ל. עוד בארנו ע"פ יסוד זה את פסקי הרמב"ם בהלכות שמיטה שעיקר דין הפקר בשמיטה הוא סילוק הבעלים מזכותו בחפץ ולא האפשרות של כל העולם לזכות בו. ובזה מתבאר פסק הרמב"ם שמחד צריך להיות הפקר לכל ומאידך שאפשר למנוע גוים מלקחת מפירות השמיטה. וכן מבואר פירושו למשנה שרק לבית שמאי מועיל הפקר לישראל ולא לעכו"ם.

עוד בארנו בהסבר זה דברי החת"ס שכאשר אדם מפקיר חפץ ואין לאחרים אפשרות לזכות בו תלוי הדבר אם החפץ נמצא ברשותו או לא. שרק אם החפץ לא נמצא ברשותו חשוב כהסתלקות המ"ק אף אם אין לאחרים אפשרות לזכות. ובזה מבוארים גם דברי הקצות החושן בס' רנח.

לסיום הבאנו את דברי מו"ר שליט"א בבאור דין ביטול חמץ שגם הוא בנוי על סילוק הבעלים מהחפץ וחלות הפקר שהתורה מחילה אחר שהבעלים נסתלק.